

УДК: 378.147

ВИКОРИСТАННЯ КЛЮЧОВИХ ВИДІВ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ПРАКТИЧНОГО КУРСУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

кандидат педагогічних наук, Мазур Ю.Я.

Хмельницький національний університет, Україна, Хмельницький

У статті обґрунтовано актуальність та доцільність інтегрованого поєднання всіх видів мовленнєвої діяльності у процесі фахової підготовки майбутніх філологів на заняттях з практичного курсу англійської мови. Проаналізовано процесуальну та змістову аспекти імплементації усіх видів мовленнєвої діяльності у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів. Крім того, визначено особливості засвоєння англійської мови на кожному етапі, представлено вправи, спрямовані на формування іншомовної компетентності майбутніх філологів, а також подано методичні рекомендації до оптимізації навчання мови як іноземної. Визначено, що кожен вид мовленнєвої діяльності має специфічний характер функціонування психофізіологічних механізмів, проте, усі вони є взаємопов'язаними та взаємозумовленими.

Ключові слова: види мовленнєвої діяльності, говоріння, аудіювання, читання, письмо, практичні заняття, іноземна мова.

Кандидат педагогических наук, Мазур Ю.Я. Использование ключевых видов речевой деятельности будущих филологов на занятиях по практическому курсу английского языка / Хмельницкий национальный университет, Украина, Хмельницкий

В статье обоснована актуальность и целесообразность интегрированного сочетания всех видов речевой деятельности в процессе профессиональной подготовки будущих филологов на занятиях по практическому курсу английского языка. Проанализированы процессуальная и содержательная аспекты имплементации всех видов речевой деятельности в учебно-воспитательный процесс высших учебных заведений. Кроме того, определены особенности усвоения английского языка на каждом этапе, представлены упражнения, направленные на формирование иноязычной компетентности будущих филологов, а также даны методические рекомендации к оптимизации обучения языку как иностранному. Определено, что каждый вид речевой деятельности имеет специфический характер функционирования психофизиологических механизмов, однако все они являются взаимосвязанными и обусловленными.

Ключевые слова: виды речевой деятельности, говорение, аудирование, чтение, письмо, практические занятия, иностранный язык.

PhD in Pedagogics, Mazur Y.I. The use of key types of speech activity of future philologists in the practical lessons of the English language/ Khmel'nitsky national University, Ukraine, Khmel'nitsky

In the article the relevance and practicability of integrated combinations of all kinds of speech activity in the process of professional training of future philologists at the lessons on practical course of the English language have been proved. The procedural and substantive aspects of the implementation of all kinds of speech activities in the educational process of higher educational institutions have been analyzed. In addition, the features of assimilation of English at each stage, the exercises directed on formation of foreign language competence of future philologists, as well as guidelines for optimizing learning as a foreign language have been found out. It has been determined, that every kind of speech activity has a specific character of psychophysiological mechanisms' functioning, however, they are all interrelated and specified.

Key words: types of speech activities, speaking, listening, reading, writing, practical training, foreign language.

Вступ. Інтеграція України до світового співтовариства, широкі можливості міжнародного спілкування і співробітництва сприяють підвищенню інтересу до вивчення іноземних мов. Відповідно змінюється соціальний статус іноземної мови як навчального предмета та водночас зростає потреба у висококваліфікованих фахівцях, які вільно володіють іноземною мовою. У таких умовах підготовка майбутніх філологів повинна бути комплексною та всесторонньою та спрямованою на формування навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Принципи навчання іноземної мови стали предметом наукових розвідок низки науковців, зокрема Г. Городилової, А. Щукіна, Г. Дергачової, В. Костомарова, О. Митрофанової, С. Ніколаєвої та ін., також науковцями (А. Барикінім, В. Бухбіндером, Т. Вишняковою, Л. Журавльовою, М. Зінов'євою, Д. Ізаренковою, В. Павловою, В. Скалкіною та ін.) досліджувалися види мовленнєвої діяльності.

Формулювання мети статті та завдань полягає в обґрунтуванні необхідності ефективного використання всіх видів мовленнєвої діяльності майбутніх філологів на практичних заняттях з англійської мови.

Виклад основного матеріалу статті. Незважаючи на велику кількість досліджень, у процесі професійної діяльності викладачі досить часто стикаються з проблемою використання на заняттях з

практичного курсу англійської мови усіх видів мовленнєвої діяльності, серед яких виділяють – аудіювання, читання, говоріння, письма, оскільки на сьогодні існує безліч технологій їх навчання, і сучасному педагогу складно обрати найбільш ефективну. Здійснивши аналіз поширених методик розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності, було систематизовано основні аспекти та ключові етапи формування кожного її виду. Варто зазначити, що розробка етапів здійснювалася з урахуванням загальнопедагогічної специфіки навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі та фізіологічних особливостей студентів-філологів, а також психологічних механізмів антиципації іноземної мови.

До важливих аспектів вивчення іноземної мови відносимо навчання письма та писемного мовлення, яке невідривно пов'язане з усним мовленням. На різних етапах навчання іноземної мови його змістове наповнення різниться. Варто зазначити, що на початкових етапах вивчення іноземної мови закладаються її основи, формуються первинні уміння в усіх видах мовленнєвої діяльності та розвиваються мовні знання (фонетичні, лексичні, граматичні). На подальших етапах іншомовні уміння та навички поглиблюються й закріплюються.

На сьогодні науковці розрізняють письмо та писемне мовлення. У лінгвістиці письмо трактується як графічна система відображення звуків; у психології – як складний процес, під час якого відбувається поєднання мовних звуків та букв; у методиці зазначене поняття тлумачать як об'єкт оволодіння учнями графічної та орфографічної системами іноземної мови для фіксації мовного і мовленнєвого матеріалу задля його ґрунтовного засвоєння в пам'яті [6]. Практичний аспект навчання письма включає технологічну або процесуальну діяльність, а писемного мовлення – складну творчу активність, спрямовану на вираження думок у письмовій формі [5].

Уведення до змісту навчання нових мовних одиниць (граматичних, лексичних та фонетичних) викладачам необхідно проводити у певній послідовності, із врахуванням вікових особливостей розвитку студентів, їхнього мовленнєво-слухового й мовленнєво-рухового апарату, тобто керуючись принципом уваги до матерії мови.

Уважаємо за потрібне представити розвиток навичок письма поетапно. У навчанні письма методисти виокремлюють такі етапи: формування графічних і орфографічних умінь; засвоєння моделей на понадфразовому рівні та їх комбінації у мовленнєвому акті; розвиток писемного мовлення як засобу реалізації знань [7].

На заняттях з практичного курсу англійської мови для формування писемного мовлення доцільно використовувати різні типи вправ, а саме: репродуктивного характеру (написання тексту (листа, листівки, повідомлення) з опорою на зразок)), репродуктивно-

продуктивного (побудова власного письмового висловлювання з використанням різних опор: вербальних (ключові слова, логічна схема висловлювання, план) і вербально-образотворчих (картина, фотографія та ключові слова, фрази, вирази)) та продуктивного характеру (висловлення думок у письмовій формі, незважаючи на відсутність опори на вербальні елементи). Особливого значення надаємо вербально-образотворчим вправам, оскільки студенти будь-якого курсу досить позитивно та емоційно сприймають наочність, що, у свою чергу, суттєво полегшує засвоєння іншомовного матеріалу, урізноманітнює заняття, спрямовує їх увагу у потрібне русло [5].

Критеріями оцінювання вмінь писемного мовлення є: зміст і повнота (наскільки студенти успішно впоралися з висловленням змісту з урахуванням мети висловлювання та за умови дотримання прийнятих норм ввічливості); організація тексту (логічне і послідовне викладення матеріалу з поділом тексту на абзаци, використання різних засобів передачі логічного зв'язку між окремими частинами тексту, вибір формату мовлення); лексика, граматики, орфографія та пунктуація; успішність здійснення письмового спілкування; якість змісту продуктивного письмового тексту, мовного аспекту письмового тексту; ступінь самостійності у виконанні письмових завдань.

Цілями фахової підготовки студентів на заняттях з практичного курсу англійської мови вважаємо не лише формування писемних навичок, а й розвиток умінь говоріння (мовлення), читання та аудіювання. Проблема механізмів мовлення була вперше проаналізована вченим М. Жинкіним який вважав, що формування і запуск механізмів мовлення відбуваються в результаті спілкування [5]. В основі операційного механізму мовлення лежать механізми одержання і продукування повідомлення, що складаються із логіко-мисленнєвої діяльності, пам'яті та випереджувального синтезу.

Мовленнєвий акт відбувається на основі ритміко-інтонаційних та лексико-граматичних навичок. Іншомовне мовлення як складне інтегроване вміння характеризується вмотивованістю, активністю і самостійністю мовця, цілеспрямованістю, зв'язком із мисленням і ситуативною зумовленістю.

У зв'язку з тим, що говоріння відбувається у двох формах – діалогічному і монологічному мовленню, проаналізуємо методологію формування навичок кожної окремо. Кожна з цих форм характеризується певними лінгвістичними особливостями, які часто викладачі не враховують у процесі навчання студентів.

Розглянемо структуру формування навичок монологічного мовлення. На початковому етапі навчання педагогічна діяльність викладача спрямована на розвиток вимовних навичок, формування лексичних і граматичних навичок, навичок аудіювання, і з кожним наступним курсом навчання, ці навички поглиблюються на

закріплюються. З метою оволодіння монологічним мовленням використовують різні типи вправ. Перший тип вправ ґрунтується на виконанні навчальних дій, які формують матеріально-операційну основу мови. Інший тип вправ спрямований на розвиток логічного мислення й формування умінь логічного відтворення думок на рівні понадфразової єдності. Наприклад: перебудуй прості речення в складні; закінчи висловлювання, використовуючи запропоновані варіанти. Третій тип вправ спрямований на формування вміння логічно і послідовно комбінувати речення, об'єднуючи їх у єдине висловлювання згідно з темою [3].

З метою ефективного розвитку мовленнєвих умінь майбутніх фахівців, викладачі доцільно використовувати мовні, мовленнєві та змістові опори, кількість і вибір яких залежить від конкретних умов навчання, віку та рівня загальної освіченості студентів. Це сприяє ґрунтовному засвоєнню іншомовних знань, оскільки вони не витрачають час на осмислення незрозумілих слів та речень.

Критеріями сформованості монологічних умінь виступають кількісні (темп мови (паузи) і обсяг висловлювання) та якісні (відповідність темі й ситуації спілкування, лінгвістична нормативність, логічність висловлювання, емоційна забарвленість, самостійність висловлювання) показники [3].

Як було зазначено вище, у процесі навчально-виховної діяльності викладачі спрямовують свою діяльність не лише на формування монологічних умінь а й діалогічних. Варто зазначити, що монологічне мовлення перебуває в тісному зв'язку з діалогічним мовленням. Діалогічне мовлення – це процес активної мовленнєвої діяльності двох або більше учасників. Лінгвістичний аспект змісту навчання мовленнєвої діяльності включає весь необхідний мовний та мовленнєвий матеріал: від ситуативних кліше, реплік-спонукань, реплік-реакцій, типових діалогічних єдностей до діалогів-зразків, відібраних відповідно до ситуацій, сфер спілкування і тематики програми навчання студентів.

Російські науковці Н. Гез та М. Гальскова дотримуються думки, що ключовими показниками сформованості діалогічного мовлення є такі критерії, як: кількість слів, фраз у повідомленні, простих і складних речень; обсяг реплік у діалозі; швидкість реакції; наявність і правильна використання мовленнєвих зразків; доречність реплік і їх різноманітність; правильність використання лексики та граматичних структур; дотримання характеристик діалогу (ситуативність, наявність емоційно-оцінних слів і пропозицій) [2]. Повністю підтримуємо думку науковців щодо виокремлених показників, і вважаємо, що вони у повній мірі відображають рівень сформованості мовленнєвих умінь.

Процес породження мовлення реалізується на основі фонетичних, лексичних, граматичних навичок. Для засвоєння

фонетичного матеріалу (звукової системи мови) викладач поступово розвиває у майбутніх фахівців навички сприйняття звуків мови (формування фонематичного слуху) і навички вимови звуків мови (розвиток моторики мовного апарату).

Лексичний мінімум, так само, як і граматичний, складається з активного лексичного пласту, тобто мовних одиниць, якими студенти користуються для вираження думок, та пасивного – лексики, яку вони лише розуміють під час сприймання чужого мовлення. У процесі засвоєння лексичного та граматичного матеріалу С. Ніколаєва виділяє: етап ознайомлення учнів із новими лексичними одиницями та їх семантизація; етап автоматизації дій із новими лексичними одиницями на рівні форми, словосполучення, речення, та на понадфразовому рівні – діалогічної або монологічної єдності [6].

У процесі навчання англійської мови важливо розвивати якість мовлення (виразність), тобто вміння чітко, переконливо і стисло висловлювати власні думки й почуття. Вона включає в себе такі компоненти: тон голосу, сила голосу, тембр висловлювання, ритм, темп мовлення (пришвидшений і уповільнений), паузи, тон (підвищення і зниження голосу).

Навчання читання ставить за мету формування в студентів таких умінь, завдяки яким сприймається певна змістова інформація. Воно належить до рецептивних видів мовленнєвої діяльності, оскільки пов'язане зі сприйняттям (рецепцією) і розумінням інформації, закодованої графічними знаками. В читанні виділяють змістовий і процесуальний аспекти. У змістовному плані результатом діяльності читання є розуміння прочитаного, а в процесуальному – власне процес читання, тобто співвіднесення графем із фонемами, формування внутрішнього мовного слуху, встановлення безпосереднього зв'язку між «семантичним» і графічним комплексами [2]. На практичних заняттях з англійської мови навчання читання передбачає формування інтонаційних моделей та поглиблення та закріплення словникового запасу. Читаючи текст студенти повинні не лише зрозуміти основний зміст і важливі деталі, а й уміти відповідати на запитання після тексту, визначати й аналізувати стилістичні засоби та висловлювати власну думку щодо прочитаного. У разі виникнення труднощів розуміння тексту, проводиться лексичний, граматичний, структурний і смисловий аналізи, а також переклад.

Тексти до кожного виду мовленнєвої діяльності обирається згідно певних вимог, а саме: обсяг, складність мовного матеріалу, ступінь інформативності, логіко-композиційна структура. Звичайно, кожен жанр має своє специфічне вираження, тому, наприклад, газетний текст П. Хазов вважає розглядати як поєднання низки лексико-смислових єдностей, зокрема: джерело, зміст, час, діяч, місце, факт, привід, ставлення, мета, участь, покликання, оцінка [8].

На третьому етапі діяльність педагога спрямовується на формування в студентів умінь читати без словника з метою одержання основної інформації та розвитку мовної здогадки (на рівні слова) та антиципації (на рівні тексту) або зі словником – для повного розуміння змісту тексту, що включає до 6% незнайомих слів. Використання нескладних автентичних текстів суспільно-політичної, науково-популярної та художньої літератури стимулюватиме розумову діяльність майбутніх студентів, розвиватиме їх когнітивні здібності (пам'ять, увагу, мислення) [3].

Крім автентичних текстів, доцільно використовувати вправи на: зміцнення графемно-фонемних зв'язків; співвіднесення форми зі значенням (добір спільнокореневих слів, знаходження дієслів у певному часі та ін.); розвиток мовної здогадки на рівні слова та тексту; розвиток ймовірного прогнозування (відновлення слів за частинами, добір іменника до прикметника); групування слів у змістове ціле (читання за синтагмами, вибір словосполучень, що позначають час, місце); відпрацювання інтонації (читання за диктором, виразне читання, читання з інтонаційною розміткою).

Ефективність процесу формування навичок читання залежить також від перевірки їх засвоєння, виділення прогалин у знаннях та їх подальшої корекції. На сьогодні методисти виокремлюють такі критерії оцінки техніки читання: темп читання (певна кількість слів у хвилину); дотримання норм наголосу (змістового, логічного), норм паузації; використання правильних моделей інтонування; розуміння прочитаного тексту [3].

Одним із ключових завдань навчання майбутніх фахівців англійської мови вважаємо розвиток у них навичок аудіювання. Аудіювання є структурною мовленнєвою розумовою діяльністю, що надає змогу розуміти повідомлення в акустичному коді, запам'ятовувати його та відтворювати за потреби.

Термін «аудіювання» («Listening comprehension», «Hörverstehen», «Compréhension orale» – у зарубіжній методиці) був запроваджений у вітчизняну методику не так давно й означає рецептивний вид мовленнєвої діяльності, що становить собою процес сприйняття і розуміння мовлення на слух. Цей вид діяльності може бути безпосереднім (діалогічне спілкування, слухання усних повідомлень) і опосередкованим (аудіювання радіо- і телепередач) [7].

У процесі аудіювання виконується складна перцептивна діяльність і розумові операції аналізу, синтезу, дедукції, індукції, порівняння, протиставлення, абстрагування, конкретизації і т.д. Варто зазначити, що успішність розвитку навичок аудіювання визначається як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами. Об'єктивні фактори ґрунтуються на характеристиках запропонованого тексту (складності, кількості незнайомих лексичних одиниць) й умов, у яких проходить

його сприйняття; суб'єктивні – психофізіологічні особливості учнів початкових класів та рівень їх підготовки.

Зміст навчання аудіювання включає в себе лінгвістичний, зокрема й лінгвокраїнознавчий і соціокультурний компонент, тобто мовний та мовленнєвий матеріали, країнознавчі, лінгвокраїнознавчі та соціокультурні знання; психологічний компонент, що становить собою психофізіологічні механізми та дії щодо їх використання в процесі аудіювання, комунікативні навички та вміння; методологічний компонент – комплекс навчальних і компенсуючих (адаптивних) умінь, що в сукупності з мовними складають стратегію усвідомлення змісту аудіотексту.

Навчання аудіювання і відповідно розвиток умінь передбачає поетапне формування рецептивних навичок у роботі з фонетичним, лексичним і граматичним матеріалом, тобто навичок упізнавання і розуміння слів, словосполучень, речень у зв'язних текстах.

На сьогодні існує комплекс різноманітних вправ спрямованих на розвиток навичок аудіювання, проте більшість методистів [7] однастайні в думці, що найбільш ефективними є підготовчі та мовленнєві вправи (аудитивні). Підготовчі вправи спрямовані на подолання окремих труднощів аудіювання і на формування його механізмів. Мовні становлять собою керовану мовну діяльність, оскільки вони забезпечують практику аудіювання на основі комплексного подолання аудитивних труднощів, припускають смислове сприйняття мовного матеріалу в умовах, що є близькими до природного спілкування і реалізації комунікативної функції аудіодіяльності, і спрямовані на вдосконалення процесу смислового сприйняття й на досягнення певного рівня розуміння. Більш того, викладачам не варто обмежуватися використанням традиційних вправ, а комбінувати їх з різними видами практичної діяльності: ігровою, руховою, образотворчою.

Висновки. Таким чином, процес формування навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності (говоріння, письмо, читання, аудіювання) та мовних знань відбувається комплексно та поетапно, і потребує спеціальної цілеспрямованої роботи викладача з урахування психофізіологічних особливостей студентів. Розвинуті навички у зазначених видах мовленнєвої діяльності становлять той фундамент, без якого неможливе подальше занурення в іншомовне середовище.

Література:

1. Вишнякова Т.А. Обучение русскому языку студентов-нефилологов. – М., 1980. – С. 134.

2. Гез Н.И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н.И. Гез // *Иностранные языки в школе.* – 1985. – № 2. – С.17–24.
3. Задорожна І.М. Методична підготовка з англійської мови для вчителів початкових класів / І.М. Задорожна // *Педагогіка і психологія проф. освіти: Наук.-метод. журнал.* – 2000. – № 2. – С. 143.
4. Зінько С. Критерії відбору текстів для сприймання учнями на слух // *Укр. мова і літ. в шк.* – 2000. – №4. – С.11-15.
5. Киреева З. Р. Технологии и методики обучения иностранным языкам: учебное пособие для студентов. Часть I. [Текст] / З.Р. Киреева. – Уфа: Изд-во БГПУ, 2009. – 196 с.
6. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. / Кол.авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої / – К.: Ленвіт, 2002. – 328с.
7. Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур / Е.И. Пассов. – Липецк, 1998. – С. 111–117.
8. Станкевич Н.В. Види мовленнєвої діяльності в аспекті лінгводидактики / Станкевич Н.В. // *Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук.-метод. пр. / за заг. ред. В.Є. Литвиньова,* – Львів, 2007. Вип. 2. С. 40–47.

References:

1. Vyshnjakova T.A. Obuchenye russkomu jazyku studentov-nefylologhov. – M., 1980. – S. 134.
2. Ghez N.Y. Formyrovanye kommunykatyvnoj kompetencyy kak obekt zarubezhnykh metodycheskykh yssledovanyj / N.Y. Ghez // *Ynostrannye jazyky v shkole.* – 1985. – № 2. – S.17–24.
3. Zadorozhna I.M. Metodychna pidghotovka z anghlijskohoji movy dlja vchyteliv pochatkovykh klasiv / I.M. Zadorozhna // *Pedaghoghika i psykhologhija prof. osvity: Nauk.-metod. zhurnal.* – 2000. – № 2. – S. 143.
4. Zinjko S. Kryteriji vidboru tekstiv dlja spryjmannja uchnjamy na slukh // *Ukr. mova i lit. v shk.* – 2000. – № 4. – S.11-15.
5. Kyreeva Z.R. Tekhnologhyy u metodyky obuchenyja ynostrannym jazykam: uchebnoe posobyje dlja studentov. Chastj I. [Tekst] / Z.R. Kyreeva. – Ufa: Yzd-vo BGhPU, 2009. – 196 s.
6. Metodyka vykladannja inozemnykh mov u serednikh navchaljnykh zakladakh: Pidruchnyk. / Kol.avtoriv pid kerivn. S. Ju. Nikolajevoji / – K.: Lenvit, 2002. – 328s.
7. Passov E.Y. Kommunykativnoe ynojazychnoe obrazovanye. Konceptsyja razvytyja yndyvvydualjnosty v dyaloghe kuljtur / E.Y. Passov. – Lypeck, 1998. – С. 111–117.

8. Stankevych N.V. *Vydy movlennjevoji dijalnosti v aspekti linghvodydaktyky/ Stankevych N.V. // Teorija i praktyka vykladannja ukrajinsjkoji movy jak inozemnoji: zb. nauk.-metod. pr. / za zagh. red. V.Je. Lytvynjova, – Ljviv, 2007. Vyp. 2. S. 40–47.*